

В даній збірці представлені тези традиційних Твардовських Читань, які були започатковані ще у 1939 році учнями, послідовниками та шанувальниками Казимира Твардовського – засновника Львівсько-Варшавської філософської школи (першу свою лекцію у Львівському університеті він прочитав 15 жовтня 1895 року). Читання були відновлені у 1989 році з ініціативи низки представників львівської філософської спільноти. Тематика Читань є змінною, достатньо різноманітною, що в цілому відповідає традиціям самої школи.

Віктор Петрушенко

Національний університет “Львівська політехніка”,
м. Львів

ЩО Є ПОКЛИКАННЯМ ФІЛОСОФА?

Поставивши таким чином питання, автор вже до певної міри позначив свою позицію, адже філософію можна вважати скоріше складною та виснажливою працею, а зовсім не покликанням. Покликання наближає філософію до мистецтва, а філософа – до поета. Таке наближення з метою і, слід думати, проведення між ними відмінностей, має тривалу історичну традицію, яка в європейській філософії сходить ще до досократичної філософії. В наш час людину, обізнану у сучасній філософії, навряд чи здивує тандем “філософ – поет“. Адже М.Гайдеггер, один з найбільш вшанованих філософів ХХ ст. в останній період своєї філософської діяльності розглядав розвиток філософії саме через такий тандем. Цілком серйозно і навіть дещо пафосно про перетікання сучасної гуманістики і філософії в літературу, взірцем якої є художня література, пише Р.Рорті. Проте в такому не дивному порівнянні і співставленні не так просто викресати іскру: про поетів та поетичне покликання, натхнення, сходження на вершини Парнасу сказано достатньо багато і красиво; наразі можна згадати відому промову Ф.Петрарки у Римі на Капітолії при увінчанні його лавровим вінком (див.: Петрарка Ф. Письма. – СПб.: Наука, 2004). Принагідно можна також згадати й працю І.Франка “Про секрети

поетичної творчості“. Якщо ж ми звернемось до покликання філософа, то тут це покликання виявляється оповитим туманом. В тих промовах філософів, які проголошувались ними при отриманні нагород, при вступі їх на певні посади озвучуються частіше певні громадянські позиції або моральні чесноти, завдання, що стоять перед людством та епохою, проте не дуже докладно про філософське призначення, покликання, натхнення. Існує така красива сучасна сентенція, яка підкреслює, що філософія – це завжди розмова “про інше“. Якщо це так, то за громадянською чи моральною стурбованістю філософа слід було би побачити щось інше, наприклад, те, що покликання філософа – перебувати у діалозі з часом, історичний протяг якого шліфує певні ейдетичні сутності, роблячи їх прозорими та рельєфно вирізьбленими. Час – скульптор, а філософ – це та людина, яка здатна побачити початковий задум за грубим матеріалом втілення такого задуму. Просто кажучи, філософ здатний побачити дещо внутрішнє і стабільне в історичному плині будь-яких сутностей. Проте при такому тлумаченні зайвим стає слово “покликання“: воно перетворюється на тонку, проте цілком конкретну роботу, виконання якої досягається наполегливим тренуванням та накопиченням досвіду.

Поміняємо наголос у темі, поставимо дещо інше питання: хто кличе філософа? У фактографічному плані може бути цілком правильною відповідь: його кличе філософія. Як правило, всі ті люди, яких ми знаємо як видатних або знаменитих філософів, колись та якимось почули це слово, можливо, почули й дещо конкретне зі сфери філософії, і це для них набуло характеру кличу або оклику. Вони почули голос, що їх кликав, і відгукнулись на цей голос. Проте задля того, щоби відгукнутись на будь-який поклик, також і на поклик філософії, треба мати в собі те, чим можна відгукнутись (або що здатне відгукнутись). Особливістю поклику філософії і відгуку на її поклик є те, що тут йдеться про основне, про те, пози чим не варто бути або жити. Стурбованість саме тим, чого вартує життя, постає “основним питанням філософії“ (А.Камю). Найпростіша відповідь на питання про сенс життя є така: сенс життя полягає в тому, за що ви ладні віддати своє життя. Філософія закликає до того, без чого не можна бути. Буття постає її, філософії, першою принадою. Проте в даному випадку йдеться про те, в чому між людиною і всім іншим зникає відмінність, тому Х.Оргтега-і-Гасет казав, що філософ бачить все як одне. Відмінність, звичайно є завжди, проте перед філософією і для філософа вона зникає. Залишається розмова в тиші, розмова із тим, що позбавлено голосу і саме тому логос філософа постає голосом першої сутності, першої

і єдиної, для якої, відповідно, “все єдине“. Отже, філософа покликала філософія і відгукнутись на цей поклик стає покликанням філософа. В такому амплуа філософія постає представницею горизонтів (або регіонів – термін Е.Гуссерля) буття: філософ хоче дістатись тої інстанції, що стоїть за всім та промовляє образами та видами суцього. Якщо такі промови занадто бідні, можна стати трансцентенталістом, якщо занадто плодовиті – естетом, якщо їх замало задля остаточного переконання та забагато для остаточного розчарування – екзистенціалістом. У будь-якому варіанті – це поклик через огорожу очевидного (або із-за неї). Цей поклик може подрібнюватись та просіюватись повільно, так, як росте трава. Він може бути гучним і раптовим, несподіваним, непевним, до кінця не почутим та не ідентифікованим, навіть – примусовим. Для того, хто відгукується на нього все суще, бачене, спостережуване постає голографічною платівкою, а поклик – лазерним променем, що падає на цю платівку. Філософ – той, хто все життя вчиться бачити та промовляти, оскільки очевидність неочевидного так до кінця і не наближається до якоїсь із сторін цих позначених альтернативних станів, тобто не стає цілком очевидністю так само, як і неочевидністю. Тому перед філософом постає неминучим завданням заговорити не лише онтологію, а й себе самого. Розмова із самим собою, розмова на одинці із собою, розмова про основне, жадання сенсу, потяг до прірви, бажання бути, пошуки справжнього та автентичного, – все це є варіативними позначеннями тої ж самої теми: що є покликанням філософа. Отже, кличе філософа неочевидність того, що переживається ним як епіцентр усього присутнього в його полі зору і досвіді, як те, зазирнувши у що можна було би цю неочевидність прояснити, зробити ближчою до очевидності. Філософія, як відомо, починається із здивування; можна додати: тим, що все є, проте чогось вирішального (ключового слова) немає або його явно не вистачає. Філософ з цього приводу відчуває неспокій, частково підсилений тим, що багато людей з його оточення нічого подібного не відчувають. Бути самотнім серед собі подібних та у той же час перебувати, хай навіть у спорадичних перемовинах із трансцендентним – це також один із проявів покликання філософа.

Ще один додаток до означених характеристик не буде зайвим. Навряд чи ми можемо максимально наблизити або й ототожнити філософа із революціонером; філософ скоріше буде перетворювати себе, ніж суспільство або інших людей. Під такою позицією мається переконлива підстава: якщо філософ марить онтологією, яка ще не явлена, проте без

якої неможлива ніяка онтологія, то він не може висувати звинувачення ні дійсності, ні суспільству, ні іншим людям відносно їх провини за наявний стан речей. Філософ скоріше буде вважати, що такий стан речей має під собою важливі підстави, що він не поринає у безглуздя. Безглуздя людських вчинків, прагнень, зіткнень і конфліктів для філософа постає одним з важливих підтверджень того, що за горизонтами очевидного існує вищий смисл, адже легкість виявлення та отримання вищого смислу скоріше свідчила би про те, що більше шукати немає чого або про те, що найбільш важливе може бути здобутим без зусиль, розчарувань та втрат. Проте це не значить, що філософу немає за що боротися, немає до чого апелювати, немає за що і кому докоряти. Як правило, попри різноманітну спрямованість конкретних філософів, всі вони або позначають, або мають на увазі ту інстанцію, на яку можна і слід покладатись. Ця інстанція може бути названа одним словом: розум. І хоча на його адресу вилито безліч прокльонів, хоча, наприклад, Л.Шестов не втомлювався гнівно паплюжити його та його прояви, всі філософи, повторюю, в тому числі і Л.Шестов, саме розумно намагались в чомусь когось запевнювати і на основі правил розумної комунікації стати відомим іншим. Але йдеться не про це, а про те, що для філософа повинна існувати та інстанція, яка є універсально-гомогенною щодо будь-якого змісту. Адже відсутність такої інстанції неодмінно “забарвила” би думку певною якістю і автоматично спотворювала би все, з чим людина стикається. Філософ, звертаючись до людей, апелює до цієї інстанції, чудово розуміючи, що ця інстанція у звичайному вирі життя є такою ж неочевидною для людей, як і епіцентр буттєвості і смислу. Більше того, розум, краще – розумність в реальному виявленні як характеристика живої людини таки забарвлюється її життєвим досвідом, емоціями, прагненнями, психологією та ін. Але це є те, до чого врешті можна достукатись. Хочу наголосити: не йдеться про якийсь виявлений та алгоритмізований розум, тобто про розум формально-логічний чи діалектичний; йдеться про інстанцію, яка в сфері виявленого презентує онтологічну неочевидність. Якщо би ми таку інстанцію усунули, ми усунулись би із цього світу як ті, хто переживає, думає, страждає, опікується філософією. Істинна розумність, як і перша онтологія, не можуть бути зведена до будь-якої виявленої та засвоєної розмірності. Філософ марить буттям, любить розумність і творить міфи заради всього названого.